

تحقیق بودند. فراگیری نسبتاً قابل توجهی هم از شخصیت‌های تراز اول این عرصه داشتند و به صورت فعال تدریس هم می‌کردند.

◀ ارتباط با جهان اسلام

از سال ۱۳۳۹-۴۰، سه سال بعد از تشکیل رشته قرآن و حدیث در دانشگاه فردوسی-ایشان به عنوان استاد برتر در این عرصه به تدریس پرداخت. از نظر ارتباط با جهان اسلام و مسائل جهانی مرتبط با امت اسلامی، بیش از پنجاه سفر علمی به بیش از ۳۰ کشور جهان داشتند. نگرشی کلان، جامع، جهانی و فراتاریخی از رهگذر این تلاش و فعالیت علمی و پژوهشی به دست آوردند. ایشان در زمینه نگارش و تألیف بسیار موفق بودند و از همان آغاز فعالیت‌های قابل توجهی داشتند. علاوه بر کتاب و تحقیقات، بیش از یکصد مقاله علمی از ایشان به عربی و فارسی در مجلات مربوطه دیده می‌شود.

این راجع به جهات شخصیتی ایشان بود و همان‌گونه که ابتدا عرض شد، از خاستگاه فقاهت برخاسته، معتقد به لزوم بازگشت دوباره به قرآن همراه با رویکرد و گرایش تقریبی بود. در مجموع، شخصیت اندیشه‌ای ایشان را می‌شود در امتداد بزرگانی مانند مرحوم علامه محمدحسین کاشف‌الغطاء، مرحوم آیت‌الله بروجردی، مرحوم امام خمینی (ره)، سید شرف‌الدین، سید عبدالحسین شرف‌الدین، سید جمال اسدآبادی، سید محمدباقر صدر و این‌گونه بزرگان ارزیابی کرد.

◀ تأثیر آیت‌الله بروجردی بر شکل‌گیری اندیشه آیت‌الله واعظ‌زاده

مرحوم آیت‌الله‌العظمی بروجردی که بیشترین تأثیر را در شخصیت علمی ایشان داشتند، صدها شاگرد می‌رز در سطح بالای علمی تربیت کردند ولی آن جامعیتی که در شخصیت مرحوم آقای واعظ‌زاده نمایان بود به نظر می‌رسد در بسیاری از شاگردان ایشان وجود نداشت یا کمتر وجود داشت و بیشترین در شخصیت علمی آیت‌الله واعظ‌زاده خراسانی تجلی کرد.

به عقیده من، آنچه در ارزیابی یک شخصیت مهم است، نحوه و رویکرد پویای علمی آن شخصیت است. آرا و دیدگاه‌ها در مرحله بعدی اهمیت قرار دارد، به دلیل اینکه شخصیت علمی که در حال پویایی علمی است، دائماً از رهگذر پیشبردهای فکری و اندیشه‌ای و علمی خودش، به آرای متفاوت و جدید دست می‌یابد. به عقیده من، در درجه اول، معیار و ملاک ارزیابی یک شخصیت، دیدگاه‌های او نیست بلکه همان نحوه پویایی و مبنای رویکردهای علمی او است.

◀ برخوردار از خلاقیت علمی و پژوهشی

محور دومی که درباره ایشان قابل توجه است، خلاقیت و ایده‌پردازی و گشودن مسیرهای جدید علمی، فکری، نگارشی و پژوهشی است. درباره ابعاد مختلف شخصیت ایشان و زمینه‌های مختلف تألیفاتشان، بزرگان سخنانی گفته‌اند. من خیلی صلاحیت هم ندارم، چندان ارتباط و آشنایی نزدیک هم به

طور پیوسته نداشتم که بخواهم در همه عرصه‌ها وارد بشوم. من اینجا می‌خواهم یکی از این عرصه‌ها را که به نظرم مهم‌ترینشان است و چه بسا کمتر هم در سخن دیگران به آن پرداخته شده است، مورد تحلیل قرار دهم.

◀ رجوع به قرآن

ایشان از سال‌های بعد از بازنشدگی از دانشگاه، یعنی تقریباً حدود ۴۰ سال پیش، عمده فعالیت علمی‌شان را متمرکز کردند بر یک ایده خلاقانه‌ای با عنوان «المعجم فی فقه لغة القرآن و سر بلاغة»؛ یعنی پیشنهاد و طراحی و مدیریت و اجرا و راهبری یک طرح بزرگ علمی را در بنیاد پژوهش‌های آستان قدس رضوی برعهده گرفتند که بعداً عنوان همین نام را گرفت: «المعجم فی فقه لغة القرآن و سر بلاغة». به عقیده من، خاستگاه توجه به این مهم محوری است که باید مورد دقت و تحلیل ویژه قرار گیرد. من در این‌باره تحلیل و دریافت خود را عرض می‌کنم. ایشان با اشرافی که به جهان خود و به زمان خود و به واقعه‌ها و واقعیت‌های امت اسلامی داشتند، متوجه این شدند که بزرگ‌ترین مشکل امت اسلام همان اختلاف و تفرقه‌ای است که از صدر اسلام شکل گرفته و تا امروز هم ادامه دارد و بیشترین آسیب‌ها را به قوت و عظمت و شوکت و سعادت و امنیت جامعه اسلامی وارد می‌کند و در واقع منظور و مقصود پیامبر اکرم (ص) از بنیانگذاری و تأسیس امت اسلامی را به بیراهه می‌برد و دچار خطر می‌کند.

از سوی دیگر، ایشان به خوبی و به درستی متوجه شدند که منبع اصلی و منشور یگانه و آبشخور اولین اندیشه‌ها و باورهای اسلامی که مورد اتفاق مسلمین است در ادعا، قرآن کریم است. با وجود قرآن و با وجود این کتاب یگانه و مورد اتفاق، چرا باید این همه تباعد و تقارن و افتراق و تفرق در امت اسلامی باشد و چرا ما باید با این آسیب‌ها مواجه باشیم؟

◀ عالم‌دوراندیش

از رهگذر این دوراندیشی و ریزنگری، به این نتیجه رسیدند که درباره قرآن باید یک کار کلان اساسی با رویکرد تقریب انجام داد. این است که ایشان به فکر تألیف این معجم افتادند. از سوی دیگر، با همان سیر جغرافیایی گسترده‌ای که عرض شد، در ده‌ها کشور اسلامی حضور فیزیکی داشتند و از نزدیک شاهد بودند و متوجه شدند و به صورت مشهود دیدند که در کشورهای سنی‌نشین غالباً کتاب‌های شیعه مهجور و متروک و بلکه ممنوع بود؛ یعنی استفاده از آن کتاب‌ها غالباً در فضاهای علمی حوزوی دانشگاهی اهل سنت کم بوده یا بسیار کم‌رنگ بوده یا متروک و مهجور بوده است. در بین عالمان و استادان علمی شیعی هم، نه اینکه ممنوع باشد یا وجود نداشته باشد، نه، همیشه در کتابخانه‌های شیعه کتب اهل سنت وجود داشته، حتی در کتابخانه‌های شخصی طلبه‌ها چه بسا نیمی از کتاب‌هایشان کتاب‌های اهل سنت هست؛ ولی آن‌گونه که باید و شاید مورد توجه نبوده و مورد استفاده قرار نمی‌گرفته‌اند. این واقعیت را ایشان دیدند و در نتیجه می‌بینیم که در باب قرآن هر کدام از دو گروه حرف‌های خودشان را می‌زنند، مبنای

مرحوم آیت‌الله‌العظمی بروجردی که بیشترین تأثیر را در شخصیت علمی ایشان داشتند، صدها شاگرد می‌رز در سطح بالای علمی تربیت کردند ولی آن جامعیتی که در شخصیت مرحوم آقای واعظ‌زاده نمایان بود به نظر می‌رسد در بسیاری از شاگردان ایشان وجود نداشت و بیشترین در شخصیت علمی آیت‌الله واعظ‌زاده خراسانی تجلی کرد

یادنامه‌ای برای
گرامیداشت مقام علمی
استاد آیت‌الله
محمد واعظ‌زاده خراسانی

پاییز ۱۴۰۳